

Dokazování v trestním řízení

Evidence in criminal proceedings

JIŘÍ NOVOTNÝ¹

Abstrakt

V řízení před soudem státní zástupce a obviněný mohou na podporu svých stanovisek navrhopvat a provádět důkazy. Orgány činné v trestním řízení hodnotí důkazy podle svého vnitřního přesvědčení založeného na pečlivém uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu. Při rozhodování v hlavním líčení, jakož i ve veřejném, vazebním a neveřejném zasedání smí soud přihlídnout jen k těm důkazům, které byly při tomto jednání provedeny. Zmíněné tři principy představují úvodní zásady dokazování v trestním řízení, tak jak jej zákonodárce prostřednictvím právních norem ukotvil v úvodních ustanoveních trestního řádu. Zákonodárce však v trestním řádu nepředkládá veškeré charakteristiky procesu dokazování, a tyto je nutné doplnit právní vědou a soudní judikaturou. Pojmy právní vědy v otázce dokazování nejsou však zákonodárcem do právního řádu přebírány zcela důsledně a v některých případech i sám zákonodárce pojmy právní vědy nikterak nerozlišuje. Cílem příspěvku je specifikace dokazování v trestním řízení výkladem charakteristických postupů a jednotlivých institutů dokazování v právu, jenž je doplněn výkladem právních norem a použitím institutů dokazování, jež jsou předkládány zákonodárcem v právu správním.

Klíčová slova

dokazování, důkaz, důkazní prostředek, hodnocení důkazu, předmět důkazu, správní řád, správní řízení, trestní řád, trestní řízení

Abstract

In proceedings before the court, the public prosecutor and the accused may propose and present evidence to support their positions. Law enforcement authorities evaluate the evidence according to their inner conviction based on a careful consideration of all the circumstances of the case individually and in their aggregate. When making a decision in the main trial, as well as in public, custodial and closed sessions, the court may take into account only the evidence that was presented during this hearing. The mentioned three principles represent the introductory principles of evidence in criminal proceedings, as the legislator anchored it through legal norms in the introductory provisions of the criminal code. However, the legislator does not present all the characteristics of the evidence process in the criminal code, and these must be supplemented by jurisprudence and court jurisprudence. However, the terms of jurisprudence in the matter of proof are not adopted by the legislator into the legal system quite consistently, and in some cases even the legislator himself does not distinguish the terms of jurisprudence in any way. The aim of the contribution is the specification of evidence in criminal proceedings by the interpretation of characteristic procedures and individual evidence institutes in law, which

1 JUDr. et PhDr. Jiří Novotný, Ph.D., Vysoká škola finanční a správní, a. s., Katedra práva

is supplemented by the interpretation of legal norms and the use of evidence institutes, which are presented by the legislator in administrative law.

Key words

proofing, evidence, means of proof, evaluation of evidence, the subject of proof, administrative procedure, criminal proceedings

DOI

<http://dx.doi.org/10.37355/fvpk-2024/1-01>

Úvodem k dokazování

Proces dokazování je uceleným, právními normami upraveným postupem, jehož cílem je zjištění či objasnění určité skutečnosti v jakémkoli právním procesu. V případě trestního práva je dokazování trestním řádem vymezený postup orgánů činných v trestním řízení za zákonem vymezené součinnosti stran, jehož smyslem je poznání skutkových okolností důležitých pro další postup orgánů činných v trestním řízení a v konečné fázi i pro rozhodnutí.² V rámci právních norem práva veřejného je proces dokazování veden cílem zjištění stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro soulad jeho úkonu s požadavkem zásady legality, zásady zákazu zneužití pravomoci a správního uvážení³, či postupem ve kterém orgány činné v trestním řízení, v souladu se svými právy a povinnostmi uvedenými v trestním řádu, a za součinnosti stran, zjišťují skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich následné rozhodnutí.⁴ Jiným pohledem je dokazování rekonstrukce skutečnosti z minulosti tak, aby naše poznání skutečnosti bylo jejím správným odrazem.⁵

Cílem procesu dokazování je tedy zjistit či objasnit určitou skutečnost ve vnějším světě (objektivní skutečnost) a to buď výlučně či s nepodstatnými výjimkami notoriety právních nevýrazných právních domněnek a fikcí.⁶ Cíl či výsledek procesu dokazování je seznatelný již z pojmosloví tohoto procesu a obecně nečiní problematickým specifikovat, že na konci dílčího procesu (dokazování) v určité právní věci či sporu stojí objasnění neznámé skutečnosti či potvrzení nebo vyvrácení určitého výroku. I nadále je dokazování dosud jediný a nenahraditelný postup ke zjištění pravdy v rozsahu požadovaném tím kterým právním řádem pro meritorní rozhodnutí o vině a trestu, příp. i o nárocích poškozeného.⁷ Poměrně problematickým je však užití jednotlivých pojmů tohoto dílčího procesu. Zákonodárce teoretické pojmy procesu dokazování i v současné době užívá nesourodě, a jejich nedůsledné rozlišování působí zmatečně, kdy záměna pojmů může mít snahu

2 ŠÁMAL, P. *Trestní právo procesní. 4. přepracované vydání.* Praha: C. H. Beck, 2013, s. 347.

3 *Ust. § 3 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „spr. ř.“).*

4 *Ust. § 5 odst. 5 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „tr. ř.“).*

5 ČÍSAŘOVÁ, D. et al. *Trestní právo procesní. 4., aktual. a přeprac. vyd.* Praha: Linde, 2006, s. 298.

6 KNAPP, V. *Teorie práva. Vyd. 1.* Praha: C. H. Beck, 1995. xvi, s. 175.

7 KALVODOVÁ, V., HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Dokazování v trestním řízení - právní, kriminologické a kriminalistické aspekty. 1. vyd.* Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2015, s. 28.

adresáta právní normy vést k nepochopení rolí jednotlivých subjektů v procesu dokazování. Především u laické veřejnosti jsou v současnosti zcela zřetelné tendence přiznávat v dílčím procesu (dokazování) některým procesním subjektům určité pravomoci, které jim ve skutečnosti právní předpisy nepřiznávají. Tyto nesprávné tendence lze připsat právě nedostatečné pečlivosti zákonodárce v užití pojmů, když právě pojem „důkaz“ právní teorie vztahuje k výsledku dokazování, přičemž zákonodárce s pojmem důkaz pracuje i ve smyslu provádění důkazních prostředků či přímo důkazního prostředku (např. ust. § 85c tr. ř. upravuje provádění důkazů v bytě; např. dle § 88 odst. 6 tr. ř. může být záznam telekomunikačního provozu užit jako důkaz; nebo např. dle § 89 tr. ř. za důkaz může sloužit vše, co může přispět k objasnění věci, zejména výpovědi obviněného a svědků...).

Nejednotnost zákonodárce v užití pojmosloví je pak matoucí pro případy, když je pojem důkaz užíván nejen jako výsledek procesu dokazování, ale i jako důkazní prostředek. To je zřejmé např. z právní normy, kterou zákonodárce přiznává účastníkům oprávnění navrhnout důkazy (§ 36 odst. 1 spr. ř.); z právní normy, která uvádí, že podklady pro vydání rozhodnutí mohou být zejména návrhy účastníků, důkazy, skutečnosti známé správnímu orgánu z úřední činnosti (§ 50 odst. 1 spr. ř.); či z právní normy, podle které jsou účastníci povinni označit důkazy na podporu svých tvrzení (§ 52 spr. ř.); či dále pak z právní normy, podle které v řízení před soudem státní zástupce a obviněný mohou na podporu svých stanovisek navrhnout a provádět důkazy (§ 2 odst. 5 tr. ř.); právní normy, podle které má obviněný právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu, a k důkazům ... může uvádět okolnosti a důkazy sloužící k jeho obhajobě, činit návrhy a podávat žádosti a opravné prostředky (§ 33 tr. ř.). Procesem dokazování je určitý postup subjektů, které v určitém právním řízení či procesu, zjišťují objektivní pravdu. Předmětem dokazování může být jak jednání, tak tvrzení (výrok). V případě výroku jde o objasnění skutečnosti, zda je výrok pravdivý či nepravdivý, v případě skutku, jakožto jednání ve vnějším světě je předmětem dokazování objasnění skutečnosti, zda ho určitá osoba učinila či ne. Specifikem řízení trestního (popř. přestupkového) je zjištění viny obviněného.

Konkrétní specifikaci rozsahu dokazování zákonodárce předkládá v ust. § 89 odst. 1 tr. ř., podle kterého je v trestním stíhání v nezbytném rozsahu třeba dokazovat zejména: a) zda se stal skutek, v němž je spatřován trestný čin; b) zda tento skutek spáchal obviněný, případně z jakých pohnutek; c) podstatné okolnosti mající vliv na posouzení povahy a závažnosti činu; d) podstatné okolnosti k posouzení osobních, rodinných, majetkových a jiných poměrů obviněného; e) podstatné okolnosti umožňující stanovení následku, výše škody způsobené trestným činem a bezdůvodného obohacení; a dále pak f) okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její spáchání. Prostředkem, kterým má být předmět dokazování objasněn mohou být věci či lidé, jejich prostřednictvím bude předmět dokazování objasněn, či určitý výrok potvrzen či vyvrácen. Lidé či věci, spojené s určitým důkazním prostředkem teorie označuje jako důkazní pramen. Pojem důkaz následně představuje výsledek procesu dokazování. Jde o subjektivní zjištění získané z procesu dokazování o předmětu dokazování. Důkazem jsou poznatky či informace, které provedením důkazních prostředků přispěly k objasnění předmětu dokazování. Zjištěná objektivní pravda je opakem pravdy subjektivní, tj. pravdy konkrétního subjektu. I toto obecné tvrzení však není zcela bez výhrad, neb např. i soudce rozhoduje na základě

pravdy, kterou on sám zjistil, tj. podle toho, co on subjektivně považuje za pravdivé. Pravda v soudním rozhodování je tak dle Knappa výsledkem subjekto-objektového stavu.⁸

Návrh na provedení důkazního prostředku

Z pozice účastníka správního řízení či osoby, proti které je vedeno trestní řízení, je návrh na provedení důkazního prostředku stěžejním prostředkem, jak se pokusit v řízení před orgány veřejné moci domoci svých práv a oprávněných zájmů. Obecně je možné ke zjištění požadované skutečnosti či prokázání určitého tvrzení užít všech důkazních prostředků, které jsou vhodné ke zjištění stavu věci, a které nejsou získány nebo provedeny v rozporu s právními předpisy (§ 51 spr. ř.); či vše, co může přispět k objasnění věci, či vše co je důležité pro trestní řízení (§ 89 odst. 2 tr. ř.). Návrh je tedy stěžejním prostředkem pro sdělení orgánu veřejné moci, že ve vnějším světě existuje něco, co může objasnění určité skutečnosti dle domněnky navrhovatele významně přispět či případně jinak podpořit tvrzení účastníka řízení či obviněného. Z pozice účastníka řízení či obviněného se bohužel nelze spoléhat výlučně na to, že povinnost objasnit skutkový stav věci, o kterém není pochyb, bude bezesbýtku ze strany orgánu veřejné moci splněna, a to i objasněním skutečností, které jsou ve prospěch osoby, se kterou je správní řízení vedeno, či proti které se trestní řízení vede.

Návrh na provedení důkazního prostředku je procesním úkonem takové osoby, který musí být v souladu s právem na spravedlivý proces orgánem veřejné moci či mocí soudní nejen náležitě posouzen, ale se kterým je potřebné se i patřičně v rámci řízení vypořádat. Zde však právní řád předkládá nedostatečnou právní úpravu, neb povinnosti subjektu, který dokazování provádí, nejsou ve vztahu k návrhu účastníka či obviněného na provedení důkazního prostředku výslovně specifikovány. Případná relevance odmítnutí návrhu na provedení důkazního prostředku, resp. neprovedení v něm navržených prostředků je tak dovozována výlučně z judikatury vyložením důvodů, pro které nemusí být návrh účastníka či obviněného proveden. Relevantním důvodem dle judikatury je v tomto ohledu situace, kdy (i) tvrzená skutečnost, k jejímuž ověření nebo vyvrácení je navrhován důkaz, nemá relevantní souvislost s předmětem řízení; (ii) skutečnost, podle které důkaz není s to ani ověřit ani vyvrátit tvrzenou skutečnost, čili ve vazbě na toto tvrzení nedisponuje vypovídací potencií; (iii) či nadbytečnost navrhovaného důkazu, tj. argument, podle něhož určité tvrzení, k jehož ověření nebo vyvrácení je důkaz navrhován, bylo již v dosavadním řízení bez důvodných pochybností s praktickou jistotou ověřeno nebo vyvráceno.⁹ Současně je v souladu se zásadou práva na spravedlivý proces nezbytné dodržet požadavek náležitého uvedení takových důvodů v odůvodnění rozhodnutí. Obdobně se judikatura staví k opomenutému návrhu na provedení důkazních prostředků.¹⁰

8 KNAPP, V. *Teorie práva*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 1995. xvi, s. 218.

9 *Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 5 Tdo 31/2010, ze dne 27. 1. 2010.*

10 *Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 61/94, Sb. ÚS, sv. 3, s. 51: „Zákonem předepsanému postupu v úsilí o právo (zásadám spravedlivého procesu), vyplývající z Listiny základních práv a svobod (čl. 36 odst. 1), nutno proto rozumět tak, že ... musí být dána jeho účastníkovi možnost vyjádřit se nejen k provedeným*

Zmíněnému procesnímu právu účastníka navrhnout důkazy odpovídá povinnost soudu nejen o vznesených návrzích (včetně návrhů důkazních) rozhodnout, ale také - pokud jim nevyhoví - ve svém rozhodnutí vyložit proč, z jakých důvodů tak činí. Neakceptování důkazního návrhu účastníka řízení lze dle Ústavního soudu založit pouze třemi důvody. Prvním je argument, podle něhož tvrzená skutečnost, k jejímuž ověření nebo vyvrácení je navrhován důkaz, nemá relevantní souvislost s předmětem řízení. Druhým důvodem je argument, podle kterého důkaz není s to ani ověřit ani vyvrátit tvrzenou skutečnost, čili ve vazbě na toto tvrzení nedisponuje vypovídací potencií. Posledním důvodem je pak nadbytečnost důkazu, tj. argument, podle něhož určité tvrzení, k jehož ověření nebo vyvrácení je důkaz navrhován, bylo již v dosavadním řízení bez důvodných pochybností (s praktickou jistotou) ověřeno nebo vyvráceno.¹¹

Nezbytné je zmínit, že při posuzování toho, zdali je skutečnost, kterou má důkaz prokázat, pro rozhodnutí relevantní a zdali určitá skutečnost byla s potřebnou mírou jistoty prokázána, musí soud vždy zvážit, jestli zjištěný skutkový stav odpovídá na otázky důležité pro posouzení žalobního návrhu. Přitom musí mít na vědomí rovněž to, že v soudním řízení by měla být poskytnuta ochrana základním lidským právům ve smyslu čl. 4 Ústavy, jsou-li v daném případě ve hře. Funkcí soudů je poskytovat ochranu právům jednotlivce (čl. 90 Ústavy) a v materiálním právním státě i ochranu základním právům (čl. 4 Ústavy), a to i v horizontálních vztazích, v nichž jsou si jejich účastníci rovni. I v těchto případech jsou soudy povinny pečlivě vážit lidská práva „prozařující“ při výkladu a aplikaci jednoduchého práva a jsou povinny jim poskytnout ochranu.¹² Nesprávná realizace důkazního řízení má dle Ústavního soudu vždy za následek porušení základních práv a svobod ve smyslu dotčení postulátů spravedlivého procesu. Z dosavadní judikatury Ústavního soudu lze seznat v tomto ohledu případy tzv. opomenutých důkazů ve dvou rovinách. V první bylo účastníkem řízení navrženo provedení konkrétního důkazu, přičemž návrh na toto provedení byl soudem bez věcně adekvátního odůvodnění zamítnut, či zcela opomenut, což znamená, že ve vlastních rozhodovacích důvodech o něm ve vztahu k jeho zamítnutí nebyla zmínka buď žádná či toliko okrajová a obecná neodpovídající povaze a závažnosti věci. Druhá rovina pak zahrnuje situace, kdy v řízení provedené důkazy nebyly v odůvodnění meritorního rozhodnutí, ať již negativně či pozitivně, zohledněny při ustálení jeho skutkového základu, tj. soud je neučinil předmětem svých úvah a hodnocení, ačkoliv byly řádně provedeny.¹³

Připustíme-li, že procesní předpisy obecně upravují postupy při zahájení řízení, ať již návrhem na zahájení správního řízení, či podáním trestního oznámení ze strany poškozeného, kterým současně odpovídá povinnost správního orgánu či orgánu

důkazům (čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod) a k věci samé, ale také označit (navrhnout) důkazy, jejichž provedení pro zjištění (prokázání) svých tvrzení pokládá za potřebné; tomuto procesnímu právu účastníka odpovídá povinnost soudu nejen o vznesených návrzích (včetně návrhů důkazních) rozhodnout, ale také - pokud jim nevyhoví - ve svém rozhodnutí vyložit proč, z jakých důvodů (zpravidla ve vztahu k hmotněprávním předpisům, které aplikoval a právním závěrům, k nimž na skutkovém základě věci dospěl) navržené důkazy neprovedl, resp. pro základ svých skutkových zjištění je nepřezval“.

11 Nález Ústavního soudu ze dne 8. 12. 2009, I. ÚS 118/09.

12 Nález Ústavního soudu ze dne 14. 7. 2004, sp. zn. I. ÚS 185/04.

13 Usnesení Ústavního soudu ze dne 23. 9. 2005, III. ÚS 359/05.

činného v trestním řízení na učiněný podnět reagovat, je zvláštním stavem situace, kdy normativní úprava ponechává zcela bez povšimnutí povinnosti subjektu, kterému je návrh na provedení důkazního prostředku adresován. V tomto ohledu nemá, kromě odkazu na judikaturu soudů, obecně navrhovatel provedení důkazního prostředku právními normami přiznány žádné relevantní prostředky, které jsou mu přiznány např. v souvislosti s nečinností orgánu veřejné moci vůči jeho návrhu na zahájení správního řízení (§ 80 spr. ř.).¹⁴

Důkazní prostředky

Důkazním prostředkem, jehož provedení je navrhováno, mohou být veškeré prostředky, kterými lze objektivní skutečnosti objasnit, či určit, zda jsou výroky pravdivé či nepravdivé. Obecně procesní předpisy podávají demonstrativní výčet důkazních prostředků, které lze v rámci dokazování použít. Výčet důkazních prostředků není uzavřený, protože nelze předem určit kterou konkrétní věc či jakým způsobem může být předmět dokazování objasněn. Demonstrativní výčet důkazních prostředků v uvedených procesních předpisech specifikuje předem neohrazenou skupinu důkazních prostředků, čímž zákonodárce v obou zmiňovaných řízeních ponechává na vůli účastníka řízení či obviněného, nejen to, jaký důkazní prostředek ke zjištění či objasnění určité skutečnosti zvolí, ale i zamyšlení, zda předmět dokazování nepůjde prokázat i způsobem jiným, který zákonodárce v textu předpisu výslovně nezmiňuje. Správní řád z možných důkazních prostředků výslovně specifikuje listinu, ohledání, výpověď svědka, a znalecký posudek (§ 53 až 55 spr. ř.).

Trestní řád ve svém demonstrativním výčtu považuje za důkazní prostředek (důkaz)¹⁵ vše, co může přispět k objasnění věci, zejména výpovědi obviněného a svědků, znalecké posudky, věci a listiny důležité pro trestní řízení a ohledání. Každá ze stran může důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout (§ 89 odst. 2 tr. ř.). Správní řád pak jako důkazní prostředky výslovně zmiňuje listiny, ohledání, svědeckou výpověď a znalecký posudek (§ 51 spr. ř.). Považuji za nutné zmínit, že pojem důkazní prostředek zákonodárce ve zmíněném ust. § 89 odst. 2 tr. ř. neužívá, když právní norma výslovně předkládá pojem „důkaz“. Naproti tomu zákonodárce ve shora zmíněném § 51 spr. ř. užil pojem důkazní prostředek, když právní norma výslovně uvádí, že k provedení důkazů lze užít všech důkazních prostředků, které jsou vhodné ke zjištění stavu věci a které nejsou získány nebo provedeny v rozporu s právními předpisy.

V případě trestního řízení trestní řád demonstrativním výčtem jako důkazní prostředky uvádí výpověď obviněného a svědků, znalecké posudky, věci a listiny (§ 89 odst. 2 tr. ř.). Trestní řád výslovně specifikuje výpověď obviněného (§ 90), svědka (§ 97), konfrontaci (§ 104a), rekonstrukci (§ 104b), vyšetřovací pokus (§ 104c), rekonstrukci (§ 104d), kontrolu na

¹⁴ Pokud pro případ řízení před soudem najdeme obecně ochranu proti nečinnosti v ust. § 174a zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů, pro přípravné řízení obdobný institut právní normy neupravují.

¹⁵ Pojem důkazní prostředek v tomto ustanovení zákonodárce neužívá, když právní normy výslovně hovoří o důkazu.

místě (§ 104e), znalecký posudek či výpověď znalce (§ 105), věcné a listinné důkazy (§ 112), ohledání (§ 113), prohlídku těla (§ 114), prohlídku a pitvu mrtvol a její exhumaci (§ 115), či vyšetření duševního stavu (§ 116). Specifickou právní úpravu oproti správnímu řádu má trestní řád pro ohledání nemovité věci (§ 79d), prohlídku jiných prostor a pozemků (§ 83a), či provádění dokazování v bytě, obydlí, jiných prostorách a na pozemku (§ 85c), odposlech a záznam telekomunikačního provozu (§ 88), či operativně pátrací prostředky (§ 158b).

Vyhledání a opatření důkazního prostředku

Pro následné provedení navrženého důkazního prostředku je nezbytné jeho vyhledání a opatření. V případě, že je provedení důkazního prostředku navrhováno účastníkem, je identifikace důkazního prostředku nezbytnou součástí návrhu na jeho provedení. Právě pro úspěšné provedení důkazního prostředku je dostatečná identifikace zárukou vyhledání důkazního prostředku a jeho následného opatření. Je-li důkazní prostředek navrhovateli jeho provedení znám, či je mu známo místo, kde se důkazní prostředek nachází, je navrhovatel odpovědný za takovou specifikaci, neb pouhé uvedení důkazního prostředku v návrhu na jeho provedení nedává jistotu, že orgán veřejné moci bude při jeho vyhledání a opatření úspěšný. Opatření důkazního prostředku je následně postupem, kdy je důkazní prostředek zajištěn ve své formě takovým způsobem, aby bylo možné jeho následné provedení. Za tímto účelem obecně slouží instituty jako zajištění osob či věcí pro důkazní účely. Identifikaci či označení důkazního prostředku, jehož provedení účastník či obviněný navrhuje je nezbytnou součástí návrhu na provedení důkazního prostředku. Dostatečné označení či identifikace navrženého důkazního prostředku bude splněna vymezením věci ve smyslu jejího individuální odlišení od věcí jiných, či označením určité osoby jejím jménem či alespoň bližším označením místa pobytu nebo pracoviště, místa podnikání v případě osoby fyzické, nebo označením sídla, provozovny nebo předmětu podnikání v případě osoby právnické. Ze strany orgánu činného v trestním řízení je návrhem na provedení důkazního prostředku buď úřední záznam o obsahu vysvětlení podaný určitou osobou (§ 158 tr. ř.), či spis s návrhem na podání obžaloby se seznamem navrhovaných důkazních prostředků (§ 166 tr. ř.).

Odpovědnost za vyhledání důkazního prostředku je obecně ponechána zákonodárcem na orgán veřejné moci či přímo na soudu. Vyhledávání důkazů vychází ze zásady vyhledávací, (§ 2 odst. 5 tr. ř.), jež ve vztahu k dokazování konkretizuje zásadu oficiality (§ 2 odst. 4 tr. ř.). Na základě zásady vyhledávací mají všechny orgány činné v trestním řízení povinnost, a to i bez návrhu stran, pečlivě zjišťovat skutečnosti důležité pro trestní řízení bez ohledu na to, zda svědčí ve prospěch, nebo v neprospěch obviněného.¹⁶ Povinnost vyhledat a opatřit důkazní prostředek je ale limitována obvyklou činností těchto orgánů s tím, že nelze požadovat, aby důkazní prostředek, jež má být získán postupem či způsobem pro orgán veřejné moci nebo soud zcela neobvyklým či nemožným, byla přenesena na subjekt, který je za provedení dokazování odpovědný. Bude tak zcela jistě v silách subjektu provádějícího dokazování vyhledat a k výpovědi předvolat fyzickou osobou, či prostřednictvím dožádání

16 FRYŠTÁK, M. *Znalecké dokazování v trestním řízení. 2., podstatně přepracované a doplněné vydání.* Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 2.

jiného orgánu či cizího státu zajistit věc, kterou má někdo u sebe. Povinnost vyhledat navržený důkazní prostředek bude bez dalšího dostatečně splněna, pokud se o to subjekt provádějící dokazování alespoň přesvědčivě pokusí. Odmítnutí provedení důkazního prostředku s odůvodněním, že věc umístěnou na území jiného státu stejně nikdo v tomto státu neohledá, by bylo závěrem učiněným bez patřičného odůvodnění. Nezbytnou součástí vyhledání nebo opatření důkazního prostředku je dodržení právních předpisů při této činnosti. Pokud byl při vyhledání či opatření důkazního prostředku porušen právní předpis způsobem, jež zapříčinil vznik podstatné vady řízení, je následně důkaz jako výsledek provedení dokazování nepoužitelný (absolutně neúčinný), čemuž by bylo např. v případě, pokud by svědek nebyl poučen o právu odepřít výpověď; pokud by bylo při výslechu použito fyzického násilí nebo hrozby donucení; či v případě provedení domovní prohlídky bez povolení soudu.¹⁷

Provedení důkazního prostředku

Provedení důkazního prostředku je zákonodárcem ponecháno v trestním řízení výhradně soudu. V trestním řízení je těžiště dokazování před soudem nalézacím, kdy jeho skutkové závěry může doplňovat, popřípadě korigovat jen soud odvolací v řízení o řádném opravném prostředku (§ 259 odst. 3, § 263 odst. 6, odst. 7 tr. ř.).¹⁸ Způsob provedení jednotlivých důkazních prostředků je trestním řádem výslovně specifikován a není možné se od způsobu provedení důkazního prostředku při provádění dokazování odchýlit. V případě řízení trestního je dokazování v otázce spravedlivého potrestání pachatele, prováděno výhradně v řízení před soudem. Tento princip je projevem zásady ústnosti, kdy dokazování provádí soud výhradně ústní formou (výslechem fyzických osob, či sdělením obsahu listinných důkazů), a zásady bezprostřednosti, kdy soud rozhoduje na základě dokazování, které sám učinil, či které bylo provedeno před ním.¹⁹ Na rozdíl od řízení před správním orgánem, upravuje trestní řád možnost, aby důkazní prostředek provedla některá ze soudních stran, pokud po předchozím požádání k tomu udělí soud souhlas. Soud žádosti o provedení důkazního prostředku vyhoví zejména v případě, jedná-li se o dokazování prostředkem k návrhu strany, které o jeho provedení žádá, nebo touto stranou opatřený a předložený. Soud není povinen straně vyhovět, jde-li o výslech obviněného, výslech svědka mladšího než osmnáct let, nemocného nebo zraněného svědka, anebo pokud by provedení důkazu některou z uvedených osob nebylo z jiného závažného důvodu vhodné (§ 215 tr. ř.). Co do způsobu provádění důkazního prostředku, upravuje trestní řád pravidla provádění jednotlivých důkazních prostředků, pokud je to potřeba k zajištění takového postupu při něm, který by vedl ke zjištění materiální pravdy, a pokud je třeba provádět určité zásahy do individuální sféry třetích osob.²⁰ Pravidlo o tom, která skutečnost má být kterým důkazním prostředkem dokazována zákon nestanoví.²¹ Volba důkazního

17 ŠÁMAL, P. a kolektiv. *Trestní řád*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 31.

18 *Usnesení Ústavního soudu ze dne 6. března 2018, sp. zn. IV. ÚS 60/18.*

19 JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 3. vyd. Praha: Leges, 2013, s. 178.

20 JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 3. vyd. Praha: Leges, 2013, s. 392.

21 CÍSAŘOVÁ, D. et al. *Trestní právo procesní*. 4., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006, s. 300.

prostředku tak záleží nejen na zkušenostech a znalostech soudu, ale i na vhodném návrhu některé ze stran.

Naproti tomu je ve správním řízení důkazní prostředek prováděn při ústním jednání. V případě provádění důkazního prostředku mimo ústní jednání má orgán veřejné moci, pokud nehrozí nebezpečí z prodlení, povinnost účastníky řízení včas vyrozumět.²² Není vadou správního řízení, pokud není důkazní prostředek proveden způsobem, jež zákon předpokládá, pokud s jeho provedením (výsledkem dokazování) se účastník seznámil za přítomnosti úřední osoby, či např. při nahlédnutí do spisu ve smyslu ust. § 36 odst. 3 spr. ř.²³ Limitace či množství důkazních prostředků, které by měl soud (správní orgán) provést je dána požadavkem zjištění skutkového stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti. Soud (a tedy ani správní orgán) není povinen provést všechny navržené důkazy, avšak musí o vznesených návrzích rozhodnout a – pokud jim nevyhoví – ve svém rozhodnutí vyložit, z jakých důvodů (zpravidla ve vztahu k hmotněprávním předpisům, které aplikoval a k právním závěrům, k nimž na skutkovém základě věci dospěl) navržené důkazy neprovedl, resp. pro základ svých skutkových zjištění je nepřevzal. Tento koncept odpovídá zásadám spravedlivého procesu, který dává obviněnému či účastníkovi správního řízení nejen možnost vyjádřit se k provedeným důkazům, nýbrž i možnost navrhnout důkazy vlastní.²⁴

V případě trestního řízení je určitá pravomoc provádět dokazování svěřena orgánům činným v trestním řízení v průběhu celého řízení, a to včetně řízení přípravného. Zde však tyto orgány neprovádějí dokazování ve smyslu dokazování před soudem za přítomnosti (soudních) stran, tedy dokazování ve smyslu ústředního cíle trestního zákona, kterým je spravedlivé potrestání pachatele, avšak pouze posuzují jim dostupné důkazní prostředky jako podklad pro svá procesní rozhodnutí, jež jim dle trestního řádu náleží učinit.²⁵ Provedení důkazního prostředku v přípravném řízení je limitováno požadavkem zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro rozhodnutí daného orgánu. Posuzování důkazních prostředků a jejich vyhodnocení již v přípravném řízení je sice způsobilé založit změnit či zrušit práva a povinnosti určitých osob, avšak v případě obviněné osoby vždy způsobem, kterým nedochází k uznání obviněného vinným za spáchání trestného činu. Nejde tedy o dokazování ve smyslu zmíněné ústřední linie trestního řádu. Výjimkou z tohoto pravidla je nejen vyhledání a provedení těch důkazů, které mají povahu neodkladných či neopakovatelných úkonů, či provedení důkazů v rozšířeném přípravném řízení, ale i provedení důkazů v rámci

22 Pokud správní řízení navazuje na výkon kontroly, ve kterém byla účastníkem řízení kontrolovaná osoba, není třeba provádět dokazování protokolem o kontrole, který je podkladem rozhodnutí o přestupku (§ 36 odst. 4 spr. ř.).

23 Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 24. srpna 2016, sp. zn. 1 As 80 / 2016.

24 Srov. Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 61/94, Sb. ÚS, sv. 3, s. 51, obdobně např. nález sp. zn. I. ÚS 549/2000, Sb. ÚS, sv. 22, s. 65, nález sp. zn. II. ÚS 663/2000, Sb. ÚS, sv. 22, s. 19.

25 Posouzení zjištěných skutečností v přípravném řízení tak může vést k rozhodnutí v přípravném řízení o postoupení věci jinému orgánu (§ 171 tr. ř.), zastavení trestního stíhání (§ 172 tr. ř.), přerušení trestního stíhání (§ 173 tr. ř.), podmíněném zastavení trestního stíhání (§ 307 tr. ř.), či k podání návrhu na rozhodnutí soudu o schválení narovnání (§ 309 tr. ř.), nebo schválení dohody o vině a trestu (§ 314a tr. ř.).

předběžného projednání obžaloby.²⁶ Ani takto provedené důkazní prostředky však nemají sílu uznat obviněného vinným ze spáchání trestného činu a jejich povaha spočívá na zajištění potřebného základu pro další postup soudu, pokud na jejich základě není předtím využito odklonů či zastavení trestního stíhání nebo postoupení věci.

Teorie trestního práva v souvislosti s porušením předpisů o dokazování podle povahy a závažnosti porušení rozlišuje důkazy neúčinné absolutně či důkazy neúčinné relativně. Pro oba druhy vad porušením předpisů o dokazování je společná charakteristika vady, která relativní či absolutní neúčinnost způsobuje. Jde o vadu, která je hodnocena jako vada podstatná a která následně způsobuje nezákonnost rozhodnutí.²⁷ Absolutně neúčinným důkazem je důkaz s neodstranitelnou vadou, na který se hledí jako na důkaz neexistující. Absolutní neúčinnost nastupuje automaticky při porušení předpisů o dokazování a orgány činné v trestním řízení musejí k této přihlížet z úřední povinnosti. Vadu porušení předpisů o dokazování tak v případě absolutně neúčinného důkazu nelze odstranit ani dodatečně.²⁸ Důkaz, jehož vadu je možné následně (dodatečně) odstranit je považován za důkaz neúčinný relativně. Obsahový přínos takového důkazu v trestním řízení tak bude možné připustit až v případě, že porušení předpisů o dokazování při jeho vyhledávání, opatrování nebo provádění bude následně odstraněno. Vada porušení předpisů o dokazování je shodně s důkazem absolutně neúčinným podstatná, avšak odstranitelná způsobem, kterým se opětovným vyhledáváním, opatřením nebo provedením tato vada odstraní. Jde tedy o vadu procesního charakteru, kterou následná konvalidace úspěšně odstraňuje. Šámal však v této souvislosti uvádí, že vady, které takto mohou být zhojeny, jsou však poměrně vzácné a týkají se převážně důkazů spojených s přivolením či souhlasem.²⁹

Hodnocení důkazů

Podle správního řádu hodnotí správní orgán podklady, zejména důkazy, podle své úvahy přičemž je povinen přihlížet ke všemu, co vyšlo v řízení najevo, včetně toho, co uvedli účastníci, pokud však přímo zákon nestanoví, že některý podklad je pro správní orgán závazný (§ 50 spr. ř.). Dle řádu trestního orgány činné v trestním řízení hodnotí důkazy podle svého vnitřního přesvědčení založeného na pečlivém uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu (§ 2 tr. ř.).³⁰ Mírně rozdílným specifikacím hodnocení důkazu v právních předpisech je společná zásada volného hodnocení důkazů. Zásada volného hodnocení důkazů spočívá na principu, kdy hodnotící subjekt postupuje dle vnitřního přesvědčení, kdy zprostředkované poznávání skutečností je založeno na uznání individuality věci a dějů, a na respektu ke schopnostem a úsudku hodnotící osoby.

26 JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 3. vyd. Praha: Leges, 2013, s. 398.

27 JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. vyd. Praha: Leges, 2016. s. 368. ISBN 978-80-7502-160-1.

28 *Tamtéž* s. 370.

29 *Tak je tomu například v dodatečném udělení souhlasu osoby, jejíž souhlas byl nezbytný, avšak v momentě opatření či provedení důkazu nebyl udělen.*

30 *Vhodnější zákonnou definici hodnocení důkazu nabízí ust. § 132 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, podle kterého důkazy hodnotí soud podle své úvahy, a to každý důkaz jed-notlivě a všechny důkazy v jejich vzájemné souvislosti.*

S uplatněním principu volného hodnocení důkazů pak úzce souvisí i ničím neohraničený okruh důkazních prostředků, které je možné ke zjištění požadované skutečnosti využít.³¹ Zásada volného hodnocení důkazů však ale neznamená, že by soud ve svém rozhodování (v úvahách nad ním) měl na výběr, které z provedených důkazů vyhodnotí a které nikoli nebo o které z provedených důkazů své skutkové závěry (zjištění) opře a které opomene. Procesnímu právu účastníka navrhnout důkazy odpovídá povinnost soudu nejen o vznesených návrzích (včetně návrhů důkazních) rozhodnout, ale také - pokud jim nevyhoví - ve svém rozhodnutí vyložit proč, z jakých důvodů tak činí. Na základě výše zmíněného lze tak formulovat určité principy vážící se k provádění a hodnocení důkazů, např. princip opomenutého důkazu, princip možnosti verifikace důkazů směřujících proti obžalovanému či zásadu zákazu deformace důkazů.³²

Princip volného hodnocení důkazů však nelze vztáhnout na otázku závažnosti důkazu, ani na otázku zákonného postupu při opatření či provedení důkazu. Otázka závažnosti důkazu vyjadřuje relevanci důkazu ve vztahu k posuzované skutečnosti. V případě, že prokázaná skutečnost není právně významná, jde o otázku právního posouzení, nikoli o volné hodnocení důkazu. Obdobně nelze zásadu volného hodnocení důkazů použít při hodnocení okolností při opatření či provedení důkazu. V takovém případě je hodnotící subjekt povinen posuzovat okolnosti opatření či provedení důkazu s požadavkem stanoveným právní normou, nikoli na základě principu volného hodnocení.³³ Při hodnocení důkazu je nezbytné nejprve posuzovat provedené důkazy z hlediska důležitosti pro dané rozhodnutí. Důkazy, jež se podstatně vztahují ke skutkovým okolnostem, je nezbytné hodnotit z hlediska věrohodnosti, kdy jednotlivé poznatky z provedení dokazování jsou porovnávány navzájem. Nezbytným hlediskem pro hodnocení důkazu je požadavek zákonnosti, tedy zda bylo jejich opatření či následné provedení učiněno v souladu s právními předpisy.³⁴

Pro dokazování je primární objektivní stránka, která potvrzuje, že dokazováním zjištěné skutečnosti, prezentované ve výroku o pravdivosti dokazované skutečnosti, jsou v souladu s objektivní realitou. V řízení před orgánem veřejné moci (či soudem) je však nezbytné nejen, aby objektivní pravdivost výroku byla dokázána, ale především aby orgán provádějící dokazování přijal přesvědčení, že výrok je pravdivý. Dokazování tak v sobě spojuje jak aspekt kognitivní, tak axiologický, kdy na základě dokazování je na základě prováděných důkazů skutkový stav nejen zjišťován, ale současně jsou výsledky poznání hodnoceny. Poznání a hodnocení tedy dovoluje následně učinit závěr, že určitá skutečnost byla či nebyla prokázána nebo zda určité tvrzení je či není pravdivé.³⁵ Při hodnocení provedených důkazů však nebývá pro hodnotící subjekt situace zcela snadnou. Kontradiktornost soudního řízení (ať již civilního, správního či trestního) přivádí hodnotící subjekt k dilematu, zda provedené důkazní prostředky prokazují tvrzení jedné či druhé strany. Soudce (či jiná osoba v řízení) rozhoduje na základě pravdy, kterou on sám zjistil, tj.

31 WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice. Část první, Řízení nalézací. 7., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde Praha, 2014, s. 76.*

32 *Nález Ústavního soudu ze dne 8. 12. 2009, I. ÚS 118/09.*

33 *Tamtéž s. 245.*

34 JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní. 3. vyd. Praha: Leges, 2013, s. 400.*

35 KNAPP, V. *Teorie práva. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 1995. xvi, s. 175.*

podle toho, co on subjektivně považuje za pravdivé.³⁶ Při aplikaci tohoto závěru na princip volného hodnocení důkazu jsou nutnou součástí pro správný úsudek hodnotící osoby nejen její schopnosti, ale především získané odborné znalosti, zkušenosti a mravní hodnoty. Holländer v této souvislosti uvádí, že jen stěží si lze představit rozumné a spravedlivé rozhodování bez přítomnosti mravních principů (bez přítomnosti akceptovaných mravních hodnot) při interpretaci právních předpisů.³⁷ Dle názoru Ústavního soudu musí obecné soudy vždy dodržet vysoký standard i tam, kde jde o hodnocení vypovídací schopnosti a hodnověrnosti důkazu samotného. Jde-li o hodnocení důkazů, procesní předpisy sice ponechávají volnost soudci obecného soudu, avšak nemůže jít o volnost absolutní, nevázanou na zkušenostmi prověřenou pravděpodobnost určitých skutečností. Důkaz musí být odrazem skutečných událostí a situací, což má garantovat, aby byl jednotlivec uznán vinným na podkladě objektivních a skutečnosti odpovídajících zjištění, protože pouze ona jsou způsobilá ospravedlnit krajní opatření spočívající ve zbavení jednotlivce jeho osobní svobody.³⁸

Závěr

Nedůsledné dodržování pojmosloví při obsažení teoretické materie následně nečiní větší obtíže s rozlišením zmíněných nepřesností. Za určité negativum platné právní úpravy jak ve správním řádu, tak především v řádu trestním lze označit nedůslednou specifikaci postupu orgánu veřejné moci pro případ, kdy návrhu na provedení důkazního prostředku nevyhoví. Připustíme-li možnost vývoje judikatury ať již jakýmkoli směrem, je absence důvodů, pro které lze návrh na provedení důkazního prostředku odmítnout a navrhaný důkaz neprovést, dle mého nedůslednou aplikací práva na spravedlivý proces, potažmo neúplnou implikací principu právního státu v právním řádu. Ačkoli se můj závěr může zdát poměrně odvážným, není tento požadavek v kontextu principu, na základě kterého lze státní moc uplatňovat výhradně na základě zákona³⁹, až tak odvážným, připustíme-li, že tento ústavní princip použije orgán veřejné moci jako obranu svého postupu v případě, že návrhu na provedení důkazního prostředku nevyhoví.

Projevem nedůsledné specifikace postupu orgánu činného v trestním řízení pro případ, kdy návrhu na provedení důkazního prostředku není vyhověno, pak může být situace, kdy v přípravném řízení dochází k převážně k vyhledávání důkazů svědčících v neprospěch pachatele, proti němuž se trestní řízení vede, a důkazy, jež jsou v pachatelův prospěch, bývají opomíjeny. Tato zmíněná situace je sice v souladu s úvodním cílem zákonodárce náležitě zjistit trestné činy a jejich pachatele spravedlivě potrestat, avšak v rozporu s povinností orgánů činných v trestním řízení objasňovat i bez návrhu stran stejně pečlivě okolnosti svědčící ve prospěch i v neprospěch osoby, proti níž se řízení vede. Z tohoto důvodu pak mnohdy nedůsledná specifikace postupu orgánu činného v trestním řízení

³⁶ *Tamtéž* s. 217.

³⁷ HOLLÄNDER, P. *Nástin filosofie práva: úvahy strukturální*. 1. vyd. Praha: Věšrd, 2000, s. 73.

³⁸ *Nález Ústavního soudu ze dne 6. 6. 2006, sp. zn. IV. ÚS 335/05.*

³⁹ *Listina základních práv a svobod, čl. 2 odst. 2 „Státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví“.*

pro případ, kdy návrhu na provedení důkazního prostředku není vyhověno, spočíne ve výsledku, kdy zjištění trestného činu a spravedlivé potrestání pachatele dostane vyšší prioritu než povinnost zjistit skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti.

Literatura

1. CÍSAŘOVÁ, Dagmar et al. *Trestní právo procesní*. 4., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006. 871 s. Vysokoškolské právní učebnice. ISBN 80-7201-594-X.
2. FRYŠTÁK, Marek. *Znalecké dokazování v trestním řízení*. 2., podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2021. xi, 119 stran. Právní monografie. ISBN 978-80-7676-063-9.
3. HOLLÄNDER, Pavel. *Nástin filosofie práva: úvahy strukturální*. 1. vyd. Praha: Věšhrd, 2000. 125 s. ISBN 80-85305-43-7.
4. JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 3. vyd. Praha: Leges, 2013. 864 s. ISBN 978-80-87576-44-1.
5. JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 4. vyd. Praha: Leges, 2016. 848 s. ISBN 978-80-7502-160-1.
6. KALVODOVÁ, Věra, HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Dokazování v trestním řízení - právní, kriminologické a kriminalistické aspekty*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnícká fakulta, 2015. 503 s. ISBN 978-80-210-8072-0.
7. KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 1995. xvi, 247 s. Beckovy právní učebnice. ISBN 80-7179-028-1.
8. ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo procesní*. 4., přeprac. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2013. xliv, 1009 s. Academia iuris. ISBN 978-80-7400-496-4.
9. ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 3004 s. ISBN 978-80-7400-043-0.
10. ŠÁMAL, Pavel. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*. Vyd. 1. Praha: Codex Bohemia, 1999. 403 s. ISBN 80-85963-89-2.
11. WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice. Část první, Řízení nalézací*. 7., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde Praha, 2014. 621 s. ISBN 978-80-7201-940-3.
12. Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 61/94, Sb. ÚS, sv. 3, s. 51.
13. Nález Ústavního soudu ze dne 14. 7. 2004, sp. zn. I. ÚS 185/04.
14. Nález Ústavního soudu ze dne 8. 12. 2009, I. ÚS 118/09.
15. Nález Ústavního soudu ze dne 6. 6. 2006, sp. zn. IV. ÚS 335/05.
16. Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 24. srpna 2016, sp. zn. 1 As 80 / 2016.
17. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 5 Tdo 31/2010, ze dne 27. 1. 2010.
18. Usnesení Ústavního soudu ze dne 23. 9. 2005, III. ÚS 359/05.
19. Usnesení Ústavního soudu ze dne 6. března 2018, sp. zn. IV. ÚS 60/18.